

Емил Басат

В памет на Благовеста Лингорска (1938-2026)

„Полският свят бе за мен глътка въздух...“

Благовеста Лингорска е от благословените и обсебените, от отдадените. От любимите си автори – Ришард Капушчински и Януш Корчак, тя е попила и техните морални послания. Имала е шанса да се срещне с Капушчински, да се влюби в творбите му и да ги преведе вдъхновено на български език. И неуморно да се стреми уроците му да станат достояние на повече читатели. И най-вече на бъдещите журналисти.

Познавам се с Блага повече от 30 години и винаги ме е учудвала каква енергия носи в себе си тази иначе дребна жена, какъв плам се крие в нея и каква упоритост и вяра в онова, което върши. Вяра не фанатична, но осъзната. И каква непреклонна воля да осъществява идеите си. Къщата им, в която се срещаме на три пъти, е изпълнена с книги – във всички стаи и в коридора – до тавана, а по стените – картини и икони. До прозореца отвън има голямо бананово дърво, с плодове на него. Сякаш сте в някоя градина.

Блага работи неуморно. Ето и списък на преведени от нея творби:

Ожешкова, Елиза. Простакът. София: Народна култура, 1985.

Капушчински, Ришард. Императорът. Шахиншахът. Пловдив: Христо Г. Данов, 1990.

Капушчински, Ришард. Империята. София: Флорир, 1994.

Блажек, Болеслав. Пътешествия из България. София: Отворено общество, 1996.

Пошвятовска, Халина. Послушай, приятелю... В: Пошвятовска, Халина. Още един спомен. София: Карина М, 1997.

Капушчински, Ришард. Лапидарии (I – III). София: Карина М, 1998.

Карпински, Войчех. Книги бунтовни. София: Карина М, 1999.

Капушчински, Ришард. Избрано. Футболната война. Още един ден живот. Абанос. София: Карина М, 2001.

Капушчински, Ришард. Пътешествия с Херодот. София: Изток – Запад, 2008.

Воронецки, Яцек. Умението да се управлява и заповядва. София: Комунистас, 2011.

Осук, Кшищоф. Подробно и общо изпитание на съвестта: Как всеки ден да ставаме по-добри и да подобряваме отношенията си с Бога и ближния. София: Комунистас, 2011.

Корчак, Януш. Как да обичаме детето. Дневник. В: Корчак, Януш. Избрани съчинения. София: СОНМ, 2012.

Капушчински, Ришард. Автопортрет на репортера. Стремителният ход на историята. Записки за XX и XXI век. Другият. София: СОНМ, 2016.

Капушчински, Ришард. Лапидарии VI. В: Капушчински, Ришард. Лапидарии (IV – VI). София: СОНМ, 2017.

Милер, Марек. Писането. С Ришард Капушчински разговаря Марек Милер. София: СОНМ, 2017.

Първи разговор, 15.11.2016 г., 10.30-12.30 ч.

Защо Капушчински? Кой кого избра? Как се стигна до това, да сте единствения преводач на неговото творчество у нас? Кое определи и утвърди интереса Ви към него?

Имах желание да го превеждам още докато следвах. Но каква беше ситуацията тогава – преводачите от полски се брояха на пръсти, само Народна култура издаваше

преводна литература и си давах сметка, че е почти изключено да пробия. А и съм от тези, които никога няма да се постараят да пробиват стената с глава. И ако не беше Капушчински, нямаше и да го направя.

Първата ми среща с него беше текстова – едно интервю в Култура, което излезе 1978 г. – аз го преведох веднага и го пуснах сред познати да се чете. Още тогава започнах със „самиздата“. Първият човек, който ме запали по Капушчински, бе Виолета Мицева, главен редактор на ЛИК – БТА. Тогава беше излязла „Футболната война“, аз преведох откъса „Горящите бариери“ и заедно с интервюто в „Култура“ го предложих на ЛИК. След като ги публикувах, добих кураж и реших да превода книга на Капушчински. (Описала съм одисеята около издаването на Капушчински у нас в послеслова си към „Автопортрет на репортера“, София: СОНМ, 2016).

Методи Методиев от „Народна култура“, редактор за полска литература там, бе вторият човек, който много ми помогна. Вече бяха излезли повечето от големите класици на полската литература и в плановите на издателството бяха включени и „по-второстепенни автори“. Той ми се обади и ми каза, че никой не иска да превежда „Бездомници“ на Болеслав Прус. Имайки предвид Капушчински и че трябва да набирам актив, му отговорих, че ще поема превода. Стана много хубав превод. Но това бе и единственото класическо произведение, което съм превеждала. В момента изобщо не обичам класиката, не чета никаква класическа художествена литература. След Капушчински не мога да чета измислици. Оценявам ги като автори, но... Същото се отнася и до игралните филми в момента.

Дългогодишните ми занимания с литературата на факта пресече връзката ми към художествената литература. Нямам желание да работя с неща, които са измислени, даже и да са гениални. Може би ми е минало времето. Когато се залавях с Капушчински, нямаше такова отношение, то се появи по-късно...

След като излезе „Бездомници“ и нищо не стана с предложенията ми за издаване на Капушчински, просто седнах и преведох „Футболната война“ и я пуснах да се чете – „самиздат“. До реално издаване се стигна едва от издателство „Христо Г. Данов“ в Пловдив.

Как се запознах с Капушчински? По линия на сътрудничеството между университетите имах някаква командировка в Полша, облаците там бяха започнали да се съгъстват – беше октомври 1981 г. – един-два месеца преди въвеждането на военното положение от ген. Ярузелски. Капушчински беше по това време в Гданск, бях му писала предварително и той дойде оттам и се видяхме с него между две пътувания. Постоянно го следяха и си спомням, че вървахме по улицата и той изведнъж ми каза да влезем в някакъв вход, за да се измъкнем от преследвачите му. На тази среща му признах откровено, че ще направя всичко възможно за издаването на книгите му у нас, без гаранция, че ще успее. Междувременно бе излязъл „Императорът“, а „Футболната война“ отиде на втори план. Сигурно много хора са желали да се занимаят с нея. Но обстановката в Иран беше такава, че на нас не ни изнасяше, а и едва ли някой щеше да се ангажира с издаването на книга или с културни събития, свързани с такива конфликтни места.

Ще спомена третия човек, който заслужава внимание – Иван Вълев. Срещнахме се с него и му споменах за превода, с който съм се захванала. Винаги съм действала така – никога не се замислям дали книгата ще бъде издадена, когато се заема с някой превод на творба, която ме е грабнала. Просто я превеждам, без никакви мисли за публикуване... Та тогава Иван Вълев беше завеждащ Преводна редакция на издателство „Хр. Г. Данов“. И благодарение на него излязоха „Императорът“ и „Шахиншахът“.

След това настъпи разведряването и Мариана Тодорова от „Карина М“ се съгласи да издаде книгите на Капушчински и започнахме да получаваме и субсидии. Много съм

й благодарна, защото това не бяха печеливши издания, но ние имахме пълната свобода при издаването. Тя направи и „Лapidариите – 1, 2 и 3“. След това Тодорка Минева от „СОНМ“ издаде останалите „Лapidарии“. А връзката с нея стана покрай излизането на „Избрани съчинения“ на Януш Корчак през 2012 г., в които е включен и неговият невероятен „Дневник“. Но за това ще поговорим отделно.

Чест и слава на Марек Милер, който е направил тази книга с интервютата на Капушчински – „Писането“, аз сега я превеждам, както съм превеждала самия Капушчински – та нали това пак е той, целият. И пак без да съм сигурна докрай дали ще излезе. Превеждам с огромна любов, но за съжаление успявам да направя само 2 страници на ден.

Сега на дневен ред са „Лapidариите, 4, 5 и 6 част“. Превела съм моите части, сега остава Милета Милева да предаде своите. Искаме през март догодина да организираме честване за Капушчински.

Но ако се върнем на въпроса Ви, авторът всъщност е този, който те избира (ето тука съм извадила книгите, на които Капушчински ми е оставил своя автограф).

Много се радвам, че издателите подходиха много точно, съчетавайки заедно „Шахиншахът“ и „Императорът“, а така също и „Футболната война“ с „Още един ден живот“ и „Абанос“, както и последното засега издание, в което са събрани „Автопортрет на репортера“, „Стремителният ход на историята“ и „Другият“. „Автопортретът“ е много хубав преход към „Писането“ на Марек Милер и Капушчински. И остава само, но не знам дали ще имам сили да се захвана – „За книгите, хората и изкуството“ – това е книга със събрани негови размисли, предговорът е от съпругата му. В нея са включени предговори към книги, рецензии за книгите му и мнения, спомени за хората, за биографията, филма, за живописата и графиката – тя излиза вече след смъртта му (2009 г.).

Имам толкова книги в библиотеката, които смятам да оставя на Полския институт – сред тях има много материали, свързани със Солидарност и военното положение в Полша – активно се включвах във всякакви акции тогава там, въпреки предупрежденията на колегите – имам в колекцията си позиви, плакати, протестни възвания от онова време, самиздатски книги, списания... Всичко това е памет и трябва да се запазят при нас.

Какви задачи поставя пред преводача творчеството на Капушчински? Кое е специфичното в езика му и най-характерното за неговия стил?

Лapidарността! При него няма разводненост. За преводач обикновено се смята онзи, който превежда художествена литература. И общо взето преводачите са свикнали с този тип изненади – лексика, дължина на фразата, но това се вмести в общия поток. Не съм превеждала свръхсъвременни автори, в които преобладават всякакви самоцелни словесни „измишльотини“ (трикове). Става дума за класическата литература. При Капушчински и изобщо при литературата на факта, се вижда, че той е уникат и е сред авторите, които се занимават с литературата на факта.

Мисълта ми е за тази краткост на фразата у него, която много съгъстява изложението. Той например пише, че се стреми да не употребява прилагателни – за да не разводнява текста. След това открих, че при него има така наречените „триадни структури“ – три съществителни, три прилагателни, три допълнения и като части на изречението и като части на речта – и това придава един особено плавен ритъм – езикът просто се лее. Трудно е това да се предаде – няма къде да „шаваш“, трябва да намериш съответния лapidарен изказ в превода. Преводачът няма право по никакъв начин да променя онова, което авторът е написал – било като обем, било като жанр, било като лексика, която употребява. Авторът е „свещена крава“, текстът е като Библията и това, че ти трябва да

се мъчиш да го приведеш към твоя език, това вече е проблем на преводача. В това отношение най-труден за мен беше „Императорът“ и си мисля, че съм имала луда смелост, за да го превода. Там има страшни неща, с които съм се измъчвала. В „Писането“ става дума за словотворчеството – защото в „Императорът“ активно е използван старополският език. Никъде в книгите това го няма, аз го констатирам като преводач. И тук проличава и майсторството на интервюиращия – да успее да те накара да си „кажеш и майчиното мляко“. Милер често пъти спори с Капушчински по някои въпроси. Интервютата са правени на три етапа – първото е още от 1986 г. и стига до днешно време. Това интервю – река дава много големи възможности – тук откриваме нови черти на Капушчински. Книгата е правена основно за журналистите, но тя е полезна за всички пишещи.

Стилът на Капушчински е уникален, събитието, което се описва, определя и начина на пресъздаване. Негови западни колеги признават, че у Капушчински се наблюдава невероятна симбиоза между темата на произведението, отношението на автора към нея и начина, по който я осъществява. И в това е една от трудностите за преводача на книгите му. В „Императорът“ се мъчих страшно много, защото трудно намирах думата или израза, с който да превода адекватно старополския език, който използваше Капушчински. Първо, това са различни културни среди и в нашата история имаме периоди, в които тотално се разминаваме с онова, което е ставало в Европа – имаме различно Средновековие, при нас е православието, в Полша – католицизмът. Капушчински проявява словотворчество – при описание на различните видове „дворове“ в двореца – търси старополски съответствия за титлите и т.н. В такива случаи и преводачът е принуден да „измисля“ нови думи, за да се доближи максимално до автора. Удивителното е, че много от събитията, които стават сега, са прогнозирани от Капушчински много по-рано. Той има пророческа дарба, която се дължи на пътуването му из света и познаването на много култури. Това до голяма степен бе определящо и ме привлече към неговото творчество – широкият кръг теми и проблеми и тяхното познавателно значение. Открай време си имам такава черта, наследена от баща ми – любопитство и любознателност.

Разкажете ми за рода си?

Целият ни род е от Троян и Троянско. Дядо ми и чичо ми са имали магазини, бяха търговци на галантерия и кинкалория. Братът на дядо ми – Власи, на когото е кръстен баща ми, е бил учител. Баща ми Власи Лингорски много е пътувал и доста се е самообразовал. Беше завършил търговското училище „Меркурий“, нямаше висше образование, беше класически тип общественик, може би и покрай толстоизма. Със свои съмишленици баща ми се заема с основаването на „воден синдикат“, чиято задача е била да докарат вода до града – да изградят централа. По-късно построяват „Копройскоп“ – кооперация за производство и износ на дървен материал. Машините бяха от Германия, баща ми знаеше добре немски – сам го бе научил. Това е през 30-те години – уникална кооперация, в която работниците бяха членове и получаваша дивиденди от дяловия капитал. Баща ми беше вегетарианец, толстоист, нямаше никакви политически връзки и това го спаси по време на събитията около 9 септември 1944 г. Но по-късно, през 1947 г., когато стана национализацията, го третираха като собственик, с всички последици от това. Макар че имаше един от най-малките дялови капитали – пратиха го на лагер в Росица. Негови първи приятели го предадоха – дамата беше касиер-счетоводител, а мъжът ѝ – началник склад. Всичко тръгна от портрет на Сталин. В тази административна сграда имаше на втория етаж жилищни помещения, една или две стаи за бекяри и един апартамент. Моят вуйчо, големият брат на майка ми, бе началник склад и живееше там със семейството си. А долу бяха канцелариите на кооперацията. Доносът срещу баща ми бе: „Лингорски

смъкна портрета на Сталин и го стъпка с крака.“ А баща ми бе перфекционист и бе наредил портретът да се сложи в рамка, а не да е забоден с кабърчета. Ние се връщаме навръх Богородица от панаира в Орешака и минаваме да вземем баща ми, но него го нямаше. Тръгнахме да го търсим. Комшии ни казаха, че била дошла милиция и са го взели. Отиваме в Околийското и там го няма и нищо не ни казват. Отиваме в Ловеч и там няма нищо – там беше омъжена голямата му сестра. Отиваме в Плевен, помня, че стояхме пред една къща, в която беше ДС, никой нищо не ни казва. Чудехме се какво да правим. А долу на къщата беше каушът – едни малки прозорчета с решетки. И чуваме, че някой вика: „Госпожо, госпожо, приближете се!“ Един от затворените долу ни каза, че нашият човек е бил тук, но го закарали на „Росица“ – сегашния язовир „Александър Стамболийски“ – там имаше трудово-възпитателно училище. Върнахме се и тъй като в „Копройс“ нямаше кола, а кабриолет, кочияшът се съгласи да ни вземе и ни закара на „Росица“. Ако си гледал „Бяг“, със съновиденията, хората в лагера изглеждаха като мравки. Бог да благослови този човек, който бе комендант на лагера – казваше се Коен. Не можах да науча повече подробности за него и до днес. Отидохме при Коен, той извика баща ми и ние се видяхме. Успокоихме се, че е жив. И след десетина дни баща ми се появи една вечер. Коен го беше освободил на собствена отговорност. И така се спаси. Но при национализацията го отстраниха от кооперацията – третираха го като собственик. Останали без приходи, нашите се принудиха да отидат в една вегетарианска колония край Пловдив, където работеха в градината. През лятото и аз съм помагала. През 1949 г. от селото на майка ми, Врабево, на 20 км от Троян, ги извикаха, там имаше всестранна кооперация и ние пак се преместихме. Баща ми беше счетоводител в кооперацията, а майка ми бе деловодител, живеехме у вуйчо ми, в една от къщите срещу черквата. Дядо ми по майчина линия е свещеник, а пращядо ми също е бил свещеник. Бил е ученик на Ботьо Петков – затова и фамилията им беше Калоферски. Дядо ми загива като полкови свещеник в битката при Струмица.

Властта не спираше да следи баща ми. Принудиха го да се върне в Троян и да стане счетоводител на една западаща кооперация. Той със свойствената си предприемчивост успя да измъкне предприятието от кризата и така създаде поминък на много хора. Преди те произвеждаха традиционна троянска керамика, а той измисли нови неща – плочки, експериментираше с производство на копчета от стъклена маса. Но вече наближаваше години за пенсия, боледуваше често и почина от язва на дванайсетопръстника – 1961 г. От него съм наследила любознателността, предприемчивостта и завършването на нещата, с които се залавям. Единственото нещо, което съм зарязала, е дисертацията. Повечето ми колеги защитиха, а аз бях загубила интерес. Работих с удоволствие за сп. „Съпоставително езиковедие“ заедно с Янко Бъчваров, преподавах на студенти.

Кои от учителите Ви си спомняте?

По български ни преподаваха майката и бащата на критика Минко Николов. Имах много добър учител по математика – Балев. И до днес обичам математиката. Дринов, химикът, също беше личност. По онова време в троянската гимназия имаше много солидни учители. Завършихме 12 пълни отличници.

Откъде дойде интересът Ви към Полша, към полския език и литература? Какво е Полша за Вас?

От четенето. Не си спомням кога съм прочела „Янко музиканта“. Една от първите ми братовчедки, филоложка, беше съпруга на Мартин Гловня – географ. За мен Полша беше Запада. И с това си и остана. Но и Полша ми отмиля поради тяхната неистова омраза към руснаците. Аз не търпя омразата към никого. Сега там дойдоха на власт хора, които нямат нищо общо с истинската Солидарност. Полша за мен в известна степен ми

даде света, даде ми неща, които се развиха по-късно у нас. Благодарна съм, че станах свидетел на студентските събития през 1968 г., участвах в тях със студентите си. Отидох там една година преди военното положение.

Освен Капушчински в Полша най-близки приятели ми бяха хората от Българо-полското дружество в Краков. Организатор бе Хари Байрактаров. Приятелката ми се казваше Алиция. А също и семейството, в което бях на квартира. И Данка Бромович. Имаше много силна българистична школа – преподаваха проф. Йежи Русек, проф. Франчишек Славски.

В текста Ви за Капушчински, влязъл в последната засега преведена от Вас негова книга „Автопортрет на репортера...“ разказвате за своята работа. Но какво от човешкия контакт с него остави у Вас най-силно впечатление? Какъв човек бе той – извън книгите си?

Директен контакт с него съм имала твърде малко, по простата причина, че той непрекъснато пътуваше и като се връщаше, сядаше да пише. Никога не съм си позволявала да го безпокоя за нещо, да настоявам за среща.

Имахте ли кореспонденция с него?

В един момент унищожих цялата кореспонденция, която съм водила с различни хора. Имах някакви страхове преди време.

Той е пишел на ръка, много по-късно се появява компютърът, и после всичко е преписвано на пишеща машина. Имал е някаква секретарка ли, не зная как е ставало. Но основно книгите му преписва Алисия, жена му, с която се запознават в университета. И тя е следвала история. След това тя се прехвърля медицина и работи като педиатър. И след това се грижи добре за децата. Полага огромни усилия за неговото наследство. Имат една дъщеря.

Била съм в Полша в продължение на десет години – в различни периоди – като лектор, веднъж в Краков и два пъти във Варшава. Благодарение на това имам частична полска пенсия, за 8 календарни години, която е по-голяма от нормалната ми българска.

Но да се върнем на темата. С Капушчински съм се виждала не повече от десетина пъти, но се чувахме редовно по телефона. Ходила съм у тях. Когато отидох във Варшава като лектор, се обадох по телефона, но той отсъстваше. Алисия, жена му, дойде при мен с огромен букет. Канена съм на вечери у тях. След 1981 г. започнаха да го обвиняват в различни смъртни грехове. В тежкия за Капушчински период дъщеря му замина за чужбина и не се върна. Стана художничка, имаше дете, разведе се, смени си и името. И това беше още един удар за него.

Но той не емигрира, а остана в Полша.

Да. Очаквах да емигрира и властите щяха да се радват. Другият удар срещу него е една книга, писана от човек, който сега е шеф на полската телеграфна агенция.

Друг Ваш любим автор е Януш Корчак. С какво Ви привлече той?

Бях чела само „Крал Матиуш“. На Дунка Милева дължа много – тя беше съпруга на Борис Милев – Огин. Запознали се бяха във Франция. Дунка е ученичка на Корчак. Дълги години работи в Полския център и там се запознах с нея. Тя се опитваше да внедри идеите на Корчак у нас и да работи по организирането на домове за сираци според неговите принципи. И тя ме покани да се включа в тази работа, като първа грижа трябваше да бъде издаването на нужната педагогическа литература. Когато заминах за Варшава 1984 г. започнах да превеждам книгите на Корчак, обиколих всички места, свързани с него и дейността му, участвах в конференция, посветена на него. На нея се запознах с

проф. Александър Левин, колега на Корчак, който четеше лекции в Педагогическия институт. В изданието на Корчак в „СОНМ“ публикувахме предговора на Левин.

За същото издателство преведох и „Дневника“ на Корчак, който е нещо страшно. С тази книга съм се мъчила най-много. Корчак пише Дневника си по време на Варшавското въстание. Накъсаният, задъханият ѝ ритъм, откъсите, записани набързо, предават напрежението, в което е живял авторът. Между всяко изречение има пространство, изпълнено със смисъл (чете откъси от Дневника, бел. Е. Б.). Корчак е удивителна, уникална личност, загинал заедно със своите питомци от сиропиталището в концлагера Треблинка (показва ми всички книги на Капушчински, които е получила с автограф от него и ми чете някои от посвещенията. „На милата, скъпа, прекрасна Блага Лингорска, моята чудесна преводачка и посланик в България.“, бел. Е. Б.)

Втори разговор, 28 февруари 2017

Какво е водещото при избора Ви на автор за превод? На какво се стремите да останете вярна, какво може и какво не може да си позволи един преводач? Какви качества трябва да притежава преводачът?

Не съм имала никаква особена причина да търся автора, защото той „сам идва“. Ако не бях срещнала като автор Капушчински, нямаше да се реша да стана преводач. По простата причина, че тогава бяха други времена, преводачи от полски бяха личности като Димитър Икономов и още двама-трима души. Те бяха „монополизирали“ тази област и ако не си „нечий“, на някого, нямаше шанс да пробиеш.

Така че аз вече си бях избрала Капушчински, бях му писала преди това. А останалите автори, които съм превеждала между другото, не бяха толкова много. Корчак също го избрах лично. Капушчински съответстваше най-много на моите лични нагласи.

В работата си се старая да остана вярна на оригинала и на идеите на самия автор. Не съм била принудена да се издържам от преводи и да приемам произведения със съмнително качество за превод. Преводачът не може да си позволи да подменя автора, да го дописва, да го тълкува по своему. Това, което можеш да си позволиш, е много малко, и се отнася до редки езици като корейския или китайския, където имате работа с друго езиково мислене и структура. Не бива да смекчаваш изказа, да използваш политически коректен език.

Преводачът трябва да бъде преди всичко човек с високи нравствени качества. Трябва преди всичко да знае добре езика, от който превежда. Да е чел много и да владее български.

Имате ли своя дефиниция за превода? Какво е превода за Вас, какво изпитвате, докато превеждате?

Преводът за мен е своеобразна съдба, кауза. Чрез него изразявам това, което не мога да направя по друг начин. При големите автори, с които се занимавам, се нося на вълните на въодушевлението и се опитвам да го предам и на читателите. Преводачът трябва да влезе в мисълта на автора и да проумее какво иска да каже. Там е майсторлъкът и това е привлекателното. Чувстваш се двойно отговорен – и към автора и към читателя. Ако сбъркаш – дискредитираш автора и подвеждаш читателя. Преведох „Писането“ на Марек Милер; едно интервю – река. Възхищавам се на този човек, на подхода му към Капушчински, той съумява да разкрие невероятни неща от героя си, успява да изкара наяве съкровени неща от същността на Капушчински. Преведох книгата на един дъх, така както превеждах Капушчински.

Успяхте ли да решите някой свой личен проблем чрез авторите, които сте превела? Те помогнали ли са Ви?

За решаването едва ли, но за промяната на нагласата, да! Авторите, които са моето лично кредо – Капушчински и Корчак – са хора на високо нравствено равнище. И в случаите, когато на мен ми е било трудно, аз си мисля как биха постъпили те.

Вашиите учители в полския език?

Тереса Домбек е първият и единственият ми учител по полски. Тя преподаваше на четвърти и на нашия първи курс. Към мен имаше някакво майчинско чувство. Тя направи много за превода на българската литература в Полша и за развитието на българистиката там. Една от най-талантливите ѝ ученички е проф. Гражина Шват-Гълъбова. Много ценя Методи Методиев и Блага Димитрова като преводач на поезия. Така също Магдалена Атанасова, която ми беше колежка, много добра преводачка. Беше любимка на Тереса Домбек.

Как работите? Каква предварителна подготовка извършвате?

Това са общо взето стандартни процедури. При Капушчински в началото просто седнах и преведох откъса. Първо, разбира се, се запознавах и ориентирах с фона, с обстановка, с обстоятелствата около книгата и автора. Чисто научните изследвания не ти вършат никакви работа. Аз и до ден днешен се интересувам от политика, икономика и обществен живот и това много ми помага при превода. Винаги се старая да чета различни източници за дадено събитие. Основното е познаването на широката действителност, свързана с темата на произведението, а така също да се изяснят и подбудите на автора, които го водят към занимание с една или друга тема. При автора на художествени произведения нещата не са така ясно изразени. При Капушчински журналистът става писател – винаги са го интересували бедните и онеправданите.

А каква е ролята на редактора? И защо днес е negliжирана?

Много голяма. Защото, когато човек свикне с творбата, не може да се „погледне“ отстрани. Зависи кой как превежда. Има два крайни подхода – сядаш и изчопляш докрай една страница, след това минаваш на следващата. Аз съм от другия тип – от бързите, такава съм и в житейското си поведение. Аз гледам в един първи, „неугледен“ вид да превода бързо цялата книга. И след това се връщам и втори, и трети път, и четвърти път и постепенно я изчиствам. През цялото време ти мислиш за книгата и всеки път по нещо чистиш. И винаги по нещо остава. Но аз съм дотук. С Минка Златева сме като Илф и Петров – тя ми е най-близката и вярна редакторка. С нея не се притеснявам, че ще ѝ дотегна. Тя ми дава винаги идеи.

Когато става дума за исторически съчинения, там се проверяват всички дати, места, имена. В момента е страшно нещо с предаването на чуждите имена – особено на английските. Нужна е максимална точност при имената на публични личности, на организации, институции. И тук е ролята на редактора. Днес тя е много negliжирана и то преди всичко по финансови съображения. Те нямат коректори, камо ли редактори. Аз навремето тръгнах с коректорство. Учебникът по полски език на Тереса Домбек е коригиран от мен. По нейно предложение. Седяла съм и съм коригирала шпалтите в печатницата – обичам миризмата на печатарско мастило – учебникът имаше шест пълни коректури и три ревизии. Методи Методиев също беше прекрасен редактор.

Спомням си, че първото издание на „Лapidариите“ на Капушчински излезе в Университетско издателство с много грешки и без ISBN. Тогава бях отговорен секретар на „Съпоставително езикознание“.

В днешно време преводачът до голяма степен си е и редактор.

А какво мислите за бележките под линия и за бележките към даден текст? Как да бъде спазена мярката?

Бележките под линия са необходими. Как да бъде спазена мярката? Зависи от книгата. При превеждане на класика това е необходимо, защото колкото повече се отдалечаваме във времето, толкова повече реалиите се променят и бележките са нужни, за да може читателят да се ориентира. Аз съм за това бележките да бъдат отдолу, под текста. В „Лapidариите“ Капушчински не дава никакви бележки, защото счита, че пише за интелегентни читатели. Но Капушчински тук говори за полския читател, а при превод, за чуждия читател са нужни тези бележки.

Това, което се научих през годините е, че по един начин произведението функционира в собствената си страна, а по друг начин, когато е преведено. Преводът поставя допълнителни изисквания. Всичко зависи от жанра и тематиката. Свързвам този въпрос и с предговора. Предговорът трябва задължително да бъде написан от човек компетентен в тематиката на книгата. Много искам във вторите „Лapidарии“ да има предговор. Ако не може да стане, ще предложа свой кратък послеслов.

Трети разговор, 7 март 2017, 10:30-13 ч.

Най-скъпите Ви полски приятелства? Сътрудничеството Ви с Полския културен институт, какво Ви донесе? Полският свят спасение ли бе за Вас? Полските уроци?

Понеже в ония години бе трудно да се ходи в Полша, Полският институт беше за нас модел на умалена Полша. През 1956 г. бяха позненските събития, ние от университета все още не можехме да ходим на специализация, имаше само едно място за такава за един месец – и първата, която замина, беше Магдалена Атанасова. Между другото Тереза Домбек ме беше предложила, но ме отхвърлиха поради лоша характеристика от Троян. Как да изпратят дъщерята на Власи Лингорски! Въпреки факта, че бях член на Комсомола и ходех на бригади. Учудвам се, че ме пуснаха на частно пътуване през 1960 г., когато ме покани директорът на Варшавската филхармония Зджислав Шливински, за да им гостувам по време на петия Шопенов конкурс – тогава вече бях IV курс. Превеждах по различни поводи по линия на Комитета за приятелски и културни връзки с чужбина. Там работеше съпругата на проф. Куйо Куев, който беше от нашия край. На нея дължа тези връзки. Шливински бе поканен в България, заедно с жена си и в продължение на две седмици обикаляхме България, с няколко дни на Черно море. Когато се сбогувахме той ми събщи, че ще ме покани на Шопеновия конкурс – разбра, че се интересувам много от музика. И заминах без никакви спънки. Имах официален пропуск за Шопеновия конкурс и седях на първия ред на балкона до Артур Рубинщайн, женен за Анжела Млинарска. Той беше толкова обаятелен, толкова непосредствен, широко скроен човек. Много се учудих. Спомням си, че журито онеправда най-добре представилия се пианист и любимец на публиката – Мишел Блок. И тогава Рубинщайн обяви, че дава лична награда в същия размер като тази на победителя, на Блок. Като чух това, станах и казах: „Маестро, мога ли да Ви целуна?“ И го разцелувах пред всички.

(Свирих в продължение на 12 години на пиано. Искях още от дете да ставам музикант, но родителите ми нямаха възможност да ми купят пиано. Моята приятелка бе от заможно лекарско семейство и имаха пиано вкъщи. Първоначално ходех у тях, заедно с нея вземахме уроци – учителката идваше там. Тя бе от рода Берлинови, бяха изселени в

Троян. Беше от чешки произход, завършила консерватория в Белгия. След време основаха музикална школа, която се намираще срещу нашата къща. Освен пиано, имаше уроци по цигулка и акордеон. Директор на школата беше съпругът на моята класна. Имах ключ от школата и ходех да свиря при възможност. Седяла съм до два-три часа през нощта. Много исках да следвам оркестрово дирижиране в Музикалната академия.)

През 1956-1957 г. бяха унгарските събития и много хора бяха изхвърлени от университета. Баща ми ми даде ултиматум да подам документи за полска филология, бях чела много полска литература – имаше много стари преводи, историческите романи на Хенрик Сенкевич, Болеслав Прус... Явих се, издържах изпита с отличен бал и започнах да следвам. Интересувах се от езикознание и като завърших, преподавах в университета. Проф. Иван Леков много ме хареса, препоръча ме за председател на кръжока по общо езикознание, а после и секретар на Катедрата по славянско езикознание. Но мен не ме привличаше научната работа, кариерата, ненавиждах теоретичните дисциплини. Не обичам всичко, което има „философски характер“, интересува ме практическата страна на нещата. Онова, което има някакво приложение и практическа стойност. Една от публикациите ми бе посветена на сравняването на миналите времена в два класически полски романа – беше ми интересно как са предадени тези времена на български.

Но да се върна на въпроса Ви какво ми е дало общуването с полския език и полската култура, с Полския културен институт в София? Даде ми по онова време политическата ориентация за нещата, които се случваха – бяха започнали едни начални опозиционни настроения...

Пребиваването в Полша, полският свят бяха за мен глътка въздух, спасение... Там можех да прочета неща, които не можеха да се намерят у нас – като Марек Хласко, особено модерен в ония години. А полските уроци продължават и до днес. Колко много се промениха поляците... Колко хора изневериха на идеалите на „Солидарност“! Това връщане към миналото в повечето от бившите соцстрана, тази носталгия на все още живите по „онова време“, е обща тенденция и тя е за отвличане на вниманието от истинските актуални проблеми. И до ден днешен не преставам да се интересувам от политика. Това се дължи вероятно на факта, че от дете общувах с баща ми – обсъждали сме заедно всичко, което се случваше. Майка ми не се интересуваше от тези неща. Баща ми отрано ме имаше като събеседник. Когато започнаха неговите проблеми, вероятно е изпитвал и чувство на вина – и като толстоист – за това, че осъжда семейството си на такива преめждия. Ние имаме много дълбока вътрешна връзка. Като слушахме нелегално радио Лондон, обсъждаше всичко с мен. Имахме вкъщи всякакви уреди АЕГ – всичко от Германия.

Доколкото разбирам, имали сте щастливо детство!

Да! До момента, когато се появиха проблемите с баща ми и трябваше буквално да започнем да странстваме. Той се чувстваше като подгонен звяр. Това сложи отпечатък и върху характера ми – това отчуждение, чувствах се навсякъде заплашена. Беше ме страх и заради баща ми. Много съм внимавала с кого и какво говоря. И това е останало и до днес.

Въпросът за Вярата е строго личен, екзистенциален за Вас. Какво Ви даде Вярата?

В известен смисъл съм отивала неосъзнато към нея, но това отношение се конкретизира от непосредствения ми контакт с отец Юзеф. Той беше толкова въодушевен от идеята да печели католици сред българите, че ходеше по улицата и говореше на хората. С някаква детска наивност и убеденост. Можеше да му се обадиш във всеки момент и

той идваше. Негативните ми нагласи идваха от това, че съм живяла в такива безбожни времена като нашите. Средата, в която съм расла, не е способствала да повярвам. След като преминах през всички езотерични направления, които в Полша се бяха развили години преди да дойдат у нас, увлечението ми по астрологията, правенето на хороскопи, накрая стигнах до истинската вяра – може би някъде във мен е проговорил генът – със свещеници в рода. Някои ме критикуват и до днес, че аз, внучката на православни свещеници, съм католичка. Аз не мога да бъда фанатик на вярата. Повярвах, когато не ми остана нищо друго. Чувствах, че не мога вече без някаква духовна опора. Вярата ми даде сигурност и спокойствие. За съжаление нивото на нашите православни свещеници е много ниско.

Каква е ролята на Вярата за поляка? Религиозен ли е той и има ли разлика с религиозността на българина?

И при поляците отношението към вярата е различно. Докато беше жив папа Йоан Павел II, той беше икона и пример за подражание. Процентът на естествено, истински вярващите поляци сега не е толкова голям. Така че не мога да отговоря еднозначно на този въпрос. Като гледам какво става в Русия, си мисля, че е мит това, че полякът е религиозен. Не одобрявам тази полска католическа религиозност, която в момента се пропагандира и която функционира в публичното пространство. Със сигурност има и истински вярващи. А при нас, българите, православието е функционирало по друг начин, пропагандата, създадена в периода след 1944 г., е незапълнима. При поляците това не се случи. Имаме още много път да изменим в това отношение.

Приносът Ви към полската култура бе високо оценен – носителка сте на няколко отличия. Чувствате ли се удовлетворена от онова, което вършите?

Изпитвам известно неудобство от наградите, които съм получила за своя труд. Естествено е да съм удовлетворена от това, което върша и в момента – с преводите на Капушчински и Милер. Надявам се те да стигнат до читателя и да го докоснат.

(Неслучайно на 4 март 2018 г. българската преводачка Благовеста Лингорска е сред лауреатите на полската преводаческа награда „Ришард Капушчински“ за принос към превода и популяризирането на творчеството на този „репортер на века“ на чужд език. Наградата е връчена на тържествена церемония в Драматичния театър на Варшава, редом до шведския преводач Андерш Будегард.)